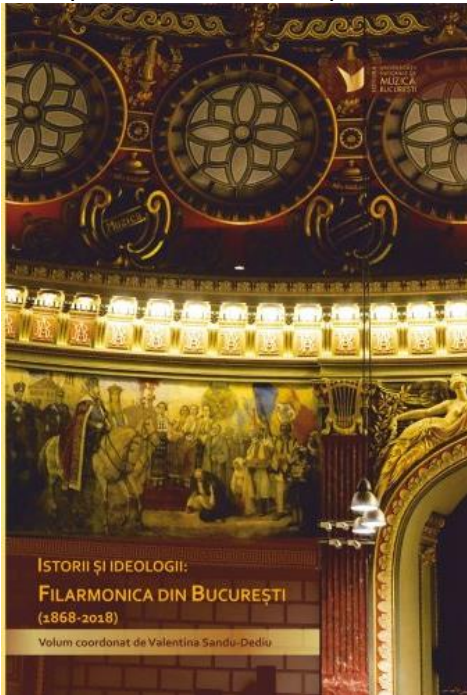

RECENZII

Istории și ideologii: Filarmonica din București (1868-2018)

Monica Lup

Pentru a înțelege importanța volumului apărut la Editura UNMB, cu titlul *Istории și ideologii: Filarmonica din București 1868-2018*, sub coordonarea muzicologului Valentina Sandu-Dediu, este absolut necesar să cuprinzi dimensiunea pe care instituția ce constituie obiectul acestei

monografii o deține în contextul culturii românești. Probabil că doar Teatrul Național din Capitală (fondat în 1852) mai are o greutate comparabilă în definirea unui tablou reprezentativ pentru viața culturală bucureșteană începând din a doua jumătate a secolului 19 și până în zilele noastre, cu ramificații în zona politicii, sociologiei și a educației. Pentru că la fel ca și alte instituții europene de profil înființate în aceeași perioadă – Societatea Filarmonică Regală din Londra întemeiată în 1813, Societatea de Concerte a Conservatorului din Paris în 1828, Filarmonica din Viena în 1842 sau cea din Berlin în

1882 –, și Filarmonica din București a acționat ca un factor de cultivare a interesului pentru muzica clasică, de democratizare a accesului la marea

artă și chiar de rafinare a gustului publicului, în ciuda „asperităților”, pe care regimurile dictatoriale aflate la putere pentru perioade însemnate de timp, le-au presărat peste stagiunile de concert.

Există acum, mai mult decât oricând în ultimul secol, necesitatea de a spune adevăruri rezultate din cercetări minuțioase, de a clama fapte obiective și de a pune lucrurile în matca autenticității istorice. Și exact acest lucru îl realizează cu brio ampla monografie de față (ce numără peste 600 de pagini), ajutând cititorul să înțeleagă modul în care muzica și interpretii ei, puși în slujba primei scene filarmonice a țării, au luat parte la transformările societății românești, în ansamblu. În mod firesc, tabloul monografic are aspectul unui peisaj plurivalent din care nu pot lipsi nici celelalte instituții muzicale de prestigiu: Conservatorul, Societatea Compozitorilor și a Muzicologilor, Radiodifuziunea, Opera Română, corelațiile și condiționările dintre acestea fiind frecvente.

Pornind de la scrieri existente, coordonatoarea volumului, Valentina Sandu-Dediu citează trasee deja străbătute în deceniile trecute, ce au vizat deopotrivă instituția Filarmonicii (Viorel Cosma – 1968, Octavian Lazăr Cosma – 2004, Elena Zottoviceanu – 2010 ș.a.), dar și sediul său, devenit simbol al vieții muzicale de concert de la noi, Ateneul Român (Ilie Popescu-Teiușan – 1968, din nou Viorel Cosma – 2015 etc), și alege să republice integral valorosul studiu al regretatului muzicolog Elena Zottoviceanu (*Scurtă istorie a Filarmonicii: 1868-1944*), apărut în seria Caietele Filarmonicii *George Enescu*, coordonată de Cristina Sârbu¹. Structura volumului se sprijină apoi pe amplul studiu al Valentinei Sandu-Dediu, intitulat *Istorie și ideologii: pe marginea scrierilor despre Filarmonica bucureșteană, și dincolo de ele*, al cărui conținut este apoi confirmat și argumentat de o serie de interviuri valoroase realizate de Ioana Marghita cu unii dintre cei mai importanți „actori” ai scenei Ateneului, în marea lor majoritate dirijori și soliști, și se încheie cu o binevenită trecere în revistă a tuturor concertelor simfonice susținute de Filarmonica bucureșteană în perioada 1968-2018 (monografia semnată de Viorel Cosma acoperind intervalul de timp anterior), o acțiune în premieră pentru stagiunile anilor vizați, pe cât de laborioasă, pe atât de dificilă. A presupus verificarea și corectarea, acolo unde a fost cazul, a programelor de sală din ultima jumătate de secol, dusă cu succes la bun sfârșit de trei tineri muzicologi: Desiela Ion, Benedicta Pavel și Vlad Ghinea. Și prin această etalare transparentă a

---

¹ Editura Anima, București, 2010.

conținutului stagiunilor, volumul are valențe de instrument de lucru util pentru profesioniști ai muzicii, istorici ai culturii și cercetători. O binevenită intervenție, ca autoare a secțiunii *Două proiecte recente ale Filarmonicii: componenta educativă și cea camerală*, îi aparține muzicologului Cristina Sârbu, care din perspectiva domniei sale, de inițiatoare a seriilor *Clasic e fantastic și Stagiunea de marți seară*, ne oferă o imagine completă asupra unor demersuri esențiale ale instituției din ultima perioadă, cu caracter de unicat în viața muzicală bucureșteană, aș spune, fie și dacă ne gândim la consecvența cu care s-au derulat și continuă să o facă: educația publicului tânăr (începând din 2010) și promovarea tinerilor interpreți, laureați ai unor concursuri naționale și internaționale.

Nivelul înalt de interes pe care volumul de față îl suscită rezidă tocmai din noutatea informațiilor pe care le oferă și unghiul de vedere din care acestea sunt comentate. Pornind, după cum scriam, de la bibliografia existentă, amplul studiu semnat de Valentina Sandu-Dediu beneficiază de experiența consistentă a autoarei acumulată în travaliul ultimelor două decenii concentrat pe analizarea creației românești (să nu uităm la fel de valorosul volum *Muzica românească între 1944-2000*¹, publicat și în Germania sub titlul *Rumänische Musik nach 1944*² și premiat de Fundația „Ernst von Siemens” din München), precum și în cadrul proiectelor de cercetare recente, concretizate și prin apariția a *Noi istorii ale muzicilor românești. Ideologii, instituții și direcții componistice în muzica românească din secolele XX-XXI*³ (volume coordonate în colaborare cu Nicolae Gheorghiuță). Navigând printr-o cantitate de documente impresionantă, descoperite în arhivele UNMB, UCMR și a Muzeului Național *George Enescu*, cu discernământul și limpezimea unei gândiri obiective și analitice în același timp, autoarea formulează puncte de vedere cu valoare de teoremă, a căror claritate de expunere ajută cititorul în a-și fixa propriile repere. Scriu acest lucru gândinându-mă, de pildă, la etapizările operate cu precizia unui cuțit gamma. Asocierile unor nume de muzicieni-cititori ori cu un rol esențial în evoluția instituției sunt nu doar plastice, ci și deosebit de sugestive. Aflăm despre epoca Wachman – 1868-1906 („vocația întemeierii”⁴),

---

¹ Editura Muzicală, București, 2002.

² Saarbrücken, Pfau, 2006.

³ Editura UNMB/Editura Muzicală, București, 2021.

⁴ Pp.52-52.

epoca Dinicu - 1906-1920 („inovația bine temperată”¹), epoca Georgescu („profesionalizarea și internaționalizarea”²), epoca tranzițiilor tulburi³ - 1944-1953, epoca stabilizărilor socialiste⁴ – 1954-1989, epoca postsocialistă⁵ – după 1990. După propria afirmație, Valentina Sandu-Dediu insistă

„pe demersurile de occidentalizare și modernizare ale unei instituții sud-est europene, dar și pe caracteristicile artei autohtone, pe mentalitățile naționaliste (mai bune și mai rele) și ideologiile totalitare care s-au impregnat inevitabil în modul de a programa și a asculta muzică la Filarmonica bucureșteană.”⁶

Obiectivele propuse îi dau ocazia de a analiza aproape permanenta opoziție pe care susținătorii sincronizării la peisajul muzical european au avut-o de înfruntat din partea naționaliștilor, mai ales în perioada în care regimul legionar a fost la putere. Cu atât mai meritorii se conturează reușitele dirijorului George Georgescu, de pildă, care fără a se lăsa doborât de valul de critici întemeiază o orchestră de nivel comparabil cu cele ale filarmonicilor occidentale, completând ansamblul cu instrumentiști străini, și reușește să aducă pe scena Filarmonicii unele dintre cele mai proeminente nume ale artei interpretative: de la Igor Stravinski la Arthur Rubinstein, de la Jacques Thibaud la Alfred Cortot, de la Claudio Arrau la Henryk Szering ș.a.m.d. O altă laudă pe deplin meritată ce i se aduce lui George Georgescu este grija pe care o poartă tinerilor muzicieni valoroși. În epoca sa, pe scena Filarmonicii debutează dirijorii Ionel Perlea, Constantin Silvestri, Dinu Lipatti și Valentin Gheorghiu, dacă este să exemplificăm cu câteva dintre numele devenite sonore apoi. Cu studii muzicale efectuate în Germania, George Georgescu inserează cu consecvență în programele de concert creații ale lui Richard Strauss, pe care îl admira profund, dar și ale celor mai talentați compozitori români, ceea ce se va suprapune după 1940 cu ideologia legionară, fără ca acest lucru să contrazică în vreun fel justetea

---

¹ P.54.

² Pp.54-56.

³ P.56.

⁴ Ibidem.

⁵ P.57.

⁶ Pp. 57-58.

principiului ca principala instituție muzicală a țării să promoveze creația autohtonă.

Călătoria pe firul istoriei îi prilejuiește autoarei creionarea unor portrete de muzicieni; unul dintre acestea este, pe drept cuvânt, cel al lui George Georgescu. Într-o cu totul altă lumină cititorul este invitat să cunoască date despre activitatea criticului muzical Romeo Alexandrescu (de altfel, un talentat compozitor, format la „școala” lui Mihail Jora), ale cărui cronici „în ton legionar”¹ prilejuiesc un interesant studiu de caz. Amalgamul de antisemitism și ideologie naționalistă din articolele publicate revista *Universul literar* au doar aparența unor texte muzicale, analizele creațiilor și ale stilurilor componistice fiind realizate de autor printr-o lentilă opacizată de ostilitatea față de evrei; originea muzicianului pe care Alexandrescu alege să îl comentează joacă rolul primordial, în detrimentul obiectivității profesionale și a calității muzicale a celui în cauză. Această atitudine îl ajută, probabil, să ajungă în poziția de consilier artistic al Filarmonicii, atacând din această postură nu doar instituțiile emblematice ale Capitalei – Opera, Academia Regală de Muzică – ci și Filarmonica, instituție care se face vinovată de „programarea unor soliști «români» de soiul d-rei Clara Haskil”². Avem, iată, explicația dureroasă a neinvitării mării pianiste născute la București pentru a concerta în Capitală, motiv de suferință pentru artistă, expus nu doar o dată în corespondența sa cu Dinu Lipatti.

Discursul naționalist își schimbă forma odată cu instaurarea regimului comunist, afectând în continuare programele de concert. După 1945, valurile ideologice ce amprentează societatea românească sunt resimțite profund și de instituția subiect al monografiei *Istorie și ideologii: Filarmonica din București (1968-2018)*: „avânturile și slăbirea stalinismului, preceptele realismului socialist, benefica, dar înșelătoarea deschidere internațională a anilor '60, apoi duritatea crescândă a comunismului ceaușist, cu naționalismul, protocronismul caracteristice și izolarea din ce în ce mai drastică de exterior.”³ Până la moartea lui Stalin, în 1953, muzica rusă și sovietică va prevala în economia concertelor; autoarea remarcă totodată „dispariția treptată a muzicilor

---

¹ P.61. Nu sunt singurele referiri la o anumită specificitate a cronicilor muzicale, în diferite etape de timp. La p. 85 se face referire la „limba de lemn” controlată atent de autorități în muzicologia și critica muzicală din perioada comunistă.

² P.63.

³ P.70

sacre universale și românești; scăderea spectaculoasă a numărului de invitați (dirijori, soliști) din Vestul Europei, dar și politica de promovare a muzicii românești de actualitate (interpreți și compozitori)”¹. Talentul muzical stă acum pe aceeași treaptă cu abilitatea marilor noștri dirijori de a acoperi ochii vigilenți ai cenzurii pentru a prezenta capodopere muzicale cu conținut religios, de pildă (a se vedea exemplul *Oratoriilor bizantine* de Paul Constantinescu). Conducătorii instituției – George Cocea, Emanoil Ciomac, Constantin Silvestri, George Georgescu, aflat la al doilea mandat, urmat de Mircea Basarab, Dumitru Capoianu (ultimii doi beneficiari ai „dezghețului” cultural de după venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu), Ion Voicu și Mihai Brediceanu – găsesc formule personale „de rezistență”, procentul de reușită în ceea ce privește calitatea repertorială fiind unul variabil. Chiar și repertoriul epocilor anterioare este reinterpretat prin intermediul ideologiei la modă. Un bun exemplu îl reprezintă creațiile lui Beethoven, a căror semnificație a fost complet deformată în programele de sală ale anilor 1950. Tot la capitolul „barometre”, putem include și evoluția/involuția, după caz, a Festivalului Internațional „George Enescu”, la care Filarmonica participă activ ediție de ediție.

Perioada post-decembristă este legată într-o primă fază de prezența pianistului Dan Grigore în fotoliul de director al instituției, cele câteva luni ale mandatului său (până la momentul în care și-a depus demisia) fiind o expresie a elanului de care întreaga societate a fost cuprinsă după eliberarea de comunism. Entuziasmul atinge cotele maxime odată cu invitarea dirijorului Sergiu Celibidache, însoțit de Orchestra Filarmonicii din München, dar și a unor soliști plecați din țară: Marina Krilovici, Silvia Marcovici, Radu Lupu și Ileana Cotrubaș. Nu mai puțin lipsită de elemente de interes este ceea ce probabil în viitor s-ar putea numi epoca Mandeal, începută în 1991 și care se va concentra (așa cum declară dirijorul) pe

revitalizarea orchestrei Filarmonicii și cultivarea cu consecvență a nivelului ei artistic până la atingerea dimensiunilor unei orchestrei cu adevărat europene, demnă de o capitală, similară în calitate și semnificație cu oricare altă omonimă a ei. Voiam apoi să reînființez Orchestra de Cameră a Filarmonicii, mic ansamblu de elită dispărut de mult de pe firmamentul

---

¹ P.75.

peisajului cultural bucureștean. În sfârșit, voiam ca să mă apuc de o operă uriașă, care însemna restaurarea Ateneului Român.¹

Ca un recul al limitărilor/impunerilor operate de ideologia aplicată muzicii până la Revoluția din 1989, autoarea constată o scădere însemnată a ponderii muzicii românești în programele de concert, a primelor audiții, precum și o lipsă aproape totală a lucrărilor contemporane valoroase. Opțiunea se îndreaptă către muzica universală a epocilor baroce, clasice și romantice. Deși Mandeal își îndeplinește obiectivele fixate, se remarcă dificultatea orchestrei de a atinge – din punct de vedere al nivelului artistic – o cotă internațională. Iar explicația oferită de dirijor, cu părere de rău desigur, și care îi oferă autoarea posibilitatea unei convingătoare pledoarii, este cea a subfinanțării instituției de către guvernele post-decembriste.

Cu cât înaintăm pe axul timpului, lectura se îmbogățește și cu perspectivele muzicienilor intervievați de Ioana Marghita (muzicolog și realizatoare apreciată de emisiuni la Radio România Muzical), un capitol pe cât de valoros, dacă evaluăm importanța invitațiilor la dialog pentru viața concertistică și managerială a instituției, pe atât de bogat în informații imposibil de aflat din arhive, cronici sau orice alt tip de comunicări publice. Adevărate lecții din trecut ce pot contribui la modelarea viitorului imediat, amintirile depănate cu căldură și cu o anumită nostalgie de muzicieni precum pianistii Valentin Gheorghiu (prezent în carte prin ultimul interviu pe care l-a acordat, artistul părăsind această lume în anul 2023), Dan Grigore, dirijorii Cristian Mandeal, Horia Andreescu, Christian Badea, Camil Marinescu (și el dispărut la scurtă vreme după acest interviu), Iosif Ion Prunner, violoncelistul Marin Cazacu (devenit între timp manager al Filarmonicii), harpistul Ion Ivan Roncea și fostul secretar artistic al instituției, Vladimir Deveselu, se împletesc cu o serie de anecdote, istorisite cu umor de cei intervievați (de pildă episodul relatat de Valentin Gheorghiu, ce o avea în prim plan pe Constanța Crăciun, Ministru al Culturii în anii 1950, care în dorința de a face economii, a venit cu ideea ca orchestra Filarmonicii

---

¹ Cristian Mandeal, Raluca Nicoară – *Clădirea Ateneului Român, consolidare, restaurare, modernizare*, în seria Caietele Filarmonicii *George Enescu*, coord. Cristina Sârbu, Editura Anima, București, 2009, p.20, citat de VSD – op.cit, p.126.

să plece în turneu cu un număr de 60 de instrumentiști, în loc de cei 100 necesari, și să cânte mai tare! Sau... cel a spectacolelor de gală ale regimului comunist în care orchestra și corul făceau *playback*, pe suportul unei benzi pre-înregistrate, pentru că securiștii se temeau ca nu cumva unul dintre muzicienii de pe scenă să aibă inițiativa unui protest *live*).

„Nu am scris o nouă monografie a Filarmonicii, ci am pus laolaltă mărturii și documente pentru a desena un peisaj încă incomplet, dar colorat și sugestiv. Istoria urmează a fi scrisă...”, afirmă cu modestie în prefață Valentina Sandu-Dediu. Indiferent de genul în care am încadra acest demers istoriografic și muzicologic în egală măsură, cartea își păstrează valoarea fundamentală de panoramare a perioadei anilor 1968-2018 și ne oferă ocazia de a înțelege cum transformările politice au influențat desfășurarea vieții concertistice în Capitala României, prin această instituție emblematică pentru cultura noastră. O altă afirmație a coordonatoarei volumului – aceea că lectorii și consilierii muzicali ai Filarmonicii ar avea datoria de a scrie în viitor o adevărată istorie a instituției - și dat fiind succesul actualului demers, mi-aș permite să sugerez și o continuare în viitor a echipei de muzicologi care au semnat acest volum, ce ar viza noua epocă ce se prefigurează deja ca fiind de o importanță vitală în evoluția instituției, prin sincronizarea cu scenele de concert occidentale și aducerea unor soliști străini cu o carte de vizită impresionantă în stagiunea curentă: Epoca Marin Cazacu. Analiza managementului eficient al ultimei perioade, cu susținerea financiară a instituției atât din fonduri publice, cât și din fonduri private, poate constitui un model de bune practici pentru alți conducători de instituții muzicale românești.

„E o realizare impresionantă care se adaugă unui șir de realizări prin care coordonatoarea și principala autoare a acestui volum a reușit să imprime un nou suflu muzicologiei românești.”, spunea Olguța Lupu în *Laudatio*, discurs ce a precedat înmânarea Premiului Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România pentru anul 2023, la categoria Istoriografie. O carte esențială, adăugăm noi, și vă invităm la lectură.

SUMMARY

Monica Lup

Histories and Ideologies: The Bucharest Philharmonic (1868-2018)

The book *Histories and Ideologies: The Bucharest Philharmonic (1868-2018)*, coordinated by musicologist Valentina Sandu-Dediu and published by UNMB, is a comprehensive monograph highlighting the institution's significance in Romanian culture. The Bucharest Philharmonic has played a key role in promoting classical music and refining public taste. The book provides a deep dive into the Philharmonic's evolution, covering over 150 years of history, politics, and culture, while illustrating its challenges under dictatorial regimes. The volume combines historical research with a re-publication of a key study by Elena Zottoviceanu, and features interviews with prominent musicians conducted by Ioana Marghita. It also catalogs the Philharmonic's concerts from 1968-2018, filling a significant gap in Romanian music history. The chapter authored by Cristina Sârbu sheds light on two significant recent projects initiated by the Philharmonic: *Clasic e fantastic* and *Tuesday Evening Season*. A key feature of the volume is its comprehensive listing of concerts performed by the Philharmonic between 1968 and 2018, a monumental task carried out by Desiela Ion, Vlad Ghinea, and Benedicta Pavel. The book discusses the institution's journey through different political eras and its impact on the Romanian music scene, emphasizing the importance of directors like George Georgescu in elevating the orchestra's status. The volume, praised for its scholarly contribution, won the Romanian Composers and Musicologists Union Prize in 2023 for historiography.